

ביאורים

ישנם דברים שבמהלך כל הדורות תמיד נמצאו כאלה שעסקו בהם. נראה שאחד מהדברים הללו הוא שתמיד היו כאלה שידעו או שטענו שידעו, על פי כל מיני כוכבים וניחושים, מהו הזמן המתאים לעשות כל מעשה - לקנות דברים או למוכרם, להכיר חברים חדשים, לצאת לדרך וכדומה. בני האדם נהנים מהרעיון, שהרי הם אינם יודעים אם הצעדים שאותם הם שוקלים לעשות הם צעדים נכונים, וכך הם מקבלים חיזוק משמעותי שהדבר כדאי או לא כדאי.

אולם התורה מתנגדת לכך. היא מצווה אותנו - "ולא תעננו", ואוסרת לפעול על פי שיטות אלו. אם נאמר, כדברי הרמב"ם, שמדובר בדברים שהם שטות גמורה, ואין בהם כל אמת, מובן מאליו שהתורה תרצה להרחיק את האדם מטעויות אלו. אולם אם נאמר כשיטה האחרת, שבה הולך הר"ן, שלעיתים יש ממש באותן תחזיות עתידיות, הדבר, לכאורה, אינו מובן, מדוע אסרה אותו עלינו התורה? וכי מה אכפת לבורא עולם שנדע מתי לעשות כל דבר?

התשובה לשאלות אלו טמונה בהבנה שהתורה דואגת לכוון אותנו לדרכים ישירות. היא מקפידה שנזכור את המהות שלשמה באנו לעולם, ומרחיקה אותנו מלשקוע בענייני העולם הזה. העולם שבו אנו חיים, מבלבל מאד, הוא שואב את האדם להשתעבד אליו, ולהתרגל לשים בראש מעייניו את מה שקיים בו, בעוד שבאמת הוא רק 'פרודור', הוא רק כלי למילוי רצון הבורא, ולגילוי הקדושה בו. אם האדם יתרגל ללכת על פי העצות של המעוננים, הוא עלול ליחס חשיבות עליונה לכוכבים שמהם למדו בני האדם מה כדאי לעשות בכל זמן, ולא להבין שגם הכוכבים וכל מה שבעולם הם אך ורק מכוחו של הקב"ה.

וכמו שראינו בעניין ראיית העתיד, כך גם כאן. אין הכוונה שההולכים בדרך ה' יפסידו. הקב"ה, שהוא בורא הכל, מנהיג את עולמו באופן כזה שמי שהולך בדרכו מונהג בהנהגה אחרת לחלוטין. כשעם ישראל הולך בדרך ה' הוא מתעלה מעל כל הדברים הללו והקב"ה מצליח את דרכו, והוא אינו כפוף כלל לענייני הכוכבים והמזלות ולא זקוק להם כדי להצליח, ולכן אין לו צורך לדעת אותם.

הרחבות

• המדרון החלקלק לעבודה זרה

וַיְהִי אֶפְשָׁר שִׁימְשֹׁךְ מִזָּה שִׁיעֲבֹדָם. הר"ן מבאר שאיסור ההליכה בדרכי האמורי הוא מעין גזירה שמא יבואו לעבוד עבודה זרה. הרמב"ם מתאר את שלבי הידרדרות האנושות לעבודה זרה. הדבר לא קרה בבת אחת, אלא בימי דור אנוש עבדו את הכוכבים מתוך מחשבה שזה רצון ה' וכבודו, כשם שהמלך מעוניין שיכבדו את העומדים לפניו. רק אחר כך, שלב אחר שלב, הידרדרו בני האדם עד ששכחו לגמרי את ה' ועבדו את הכוכבים או את הפסלים מצד עצמם (הלכות עבודה זרה א, א-ב). הר"ן [הדרוש התשיעי, בטענת הנשים הארוורות] חולק על הרמב"ם וסובר שבני דורו של אנוש עבדו עבודה זרה לא מפני שרצו לכבד בזה את ה' אלא מפני שסברו שעבודת הכוכבים היא המשפיעה שפע והצלחה לעובדיה. טעות זו השתרשה עד כדי כך שבני דורו של ירמיהו הנביא טענו כלפיו: "ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים והסך לה נסכים חסרנו כל" [ירמיהו מד, יח]. על ידי תיאור זה נוכל להבין את דברי הר"ן: חששה התורה, שמתוך פעולות הקשורות להשפעתם של הכוכבים והמזלות, ישכח עם ישראל, שאלוהים הוא הנותן להם כח, וכפי שכבר קרה בהיסטוריה - יקשרו את הצלחתם דווקא בעבודת הכוכבים, ואת כישלונם יתלו בעזיבת העבודה זרה ובהליכה בדרך ה', חלילה.

שאלות לדין

האם ייתכן שחכמים טעו בחשיבות שייחסו לכוכבים והמזלות?

האין זה מוזר שדרכי האמורי נאסרו רק בשל החשש שמא ימשך ליבו של האדם אחר הכוכבים?

דעת הרמב"ם
במעוננים

אָבֵל יֵשׁ בְּכָאן שְׁאֵלָה: שְׁעַם הַיּוֹת^ו שֶׁהַשְּׁלִים עֲנִינָנוּ בְּמָה שֶׁנֶּחְסַר כְּשֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בְּדָרְכֵי הָאֲמוּרֵי מִצַּד הַקְּדָמָת הַיְדִיעָה^ה, כִּי זֶה יִשְׁלַם בְּיֹתֵר מִתְקַן מִמֶּנּוּ מִצַּד הַנְּבִיא, עֲדִין יֵשׁ לִשְׁאֵל: בְּמָה הַשְּׁלִימָה עֲנִינָנוּ בְּשִׁאֲסָרָה לָנוּ דָרְכֵי הָעוֹנָנוּת^ו, שֶׁהוּא בְּחִירַת הָעֵתִים^ו הַנְּאֻתִים לְכָל דָּבָר, וְדָרְכֵי הַנְּחָשִׁים^ו שֶׁהוּא לִידַע אִם יִצְלִיחַ דָּרְכּוֹ אִם אֵין. וְהִנֵּה, לְדַעַת הַרְמַב"ם^ו זְכָרוֹנוּ לְבִרְכָה (מורה נבוכים ח"ג פל"ה) אֵין זֶה שְׁאֵלָה כְּלָל, כִּי הוּא זְכָרוֹנוּ לְבִרְכָה נִמְשָׁךְ לְדַעַת הַחֲכָמִים הַטְּבַעִיִּים שֶׁסּוֹבְרִים שְׂאִין בְּכּוֹכְבִים כּוֹכֵב טוֹב אוֹ רַע כְּלָל, וְשִׂאִינָם בְּעֵלֵי אֵיכִיּוֹת^ו כְּלָל, וְשִׁכַּל מָה שִׁיחֲשָׁבוּהוּ הָאֲמוּרֵיִּים בְּדָרְכֵים הֵם דְּבַר בְּטָל^ו, וְשֶׁלֹּא נֶחְסַר מֵאוֹמָה כְּשֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתָם הָעֲנִינִים, וְשִׁכַּל מָה שִׁיגְזָרוּהוּ בְּעֵלֵי מִשְׁפֵּט הַכּוֹכְבִים אֵינוֹ נִמְשָׁךְ מִצַּד הַכּוֹכְבִים כְּלָל, אָבֵל הוּא נִמְשָׁךְ אַחַר דְּמִיּוֹן הָאָדָם, וְכֵל מָה שִׁיעוּרוֹ עַל זֶה מִצַּד הַכּוֹכְבִים אֵינוֹ אֶלָּא מִצַּד דְּמִיּוֹנָם בּוֹ, כְּמוֹ אֵלוֹ שִׁיִּשְׁתַּמְשׁוּ בְּגוֹרְלוֹת בַּחוּל אוֹ בְּזוֹלָתוֹ מִן הַדְּבָרִים.

דעת חז"ל שיש
אמת במזלות

וַיֵּשׁ בְּדָבְרֵי סִפְקוֹ, שֶׁמֶן הַנְּרָאָה שִׂאִינוֹ כֵּן דַּעַת רְבוּתֵינוּ זְכָרוֹנָם לְבִרְכָה, שֶׁהִי הַזְּכִירוֹ בְּסוֹף פֶּרֶק "מִי שֶׁהִחֲשִׁיךְ" (שבת קנו א-ב) מְעַשִׂים רַבִּים שֶׁהַעוֹלָה מֵהֵם שֶׁהַמְזַל פּוֹעֵל בְּאָדָם אִם לֹא שִׁישְׁנוּהוּ סְבוֹת הַמְצוּוֹת. וְאִם כֵּן, צָרִיךְ בְּאוֹר לְמָה אֶסְרָה תּוֹרָה הָעֲנִינִים הֵם. וְכֵשֶׁם שֶׁהַשְּׁלִימָה מָה שֶׁנֶּחְסַר מִהַקְּדָמָת הַיְדִיעָה כְּשֶׁלֹּא נִשְׁאֵל בְּאוֹב - בְּעִנְיָן נְבִיא, לְמָה לֹא חֲשִׁשָׁה לְהַשְּׁלִים עֲנִינָנוּ בְּמָה שֶׁנֶּחְסַר כְּשֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בְּדָרְכֵים הֵם.

סיבת איסור
מעוננים

זֶהוּ הַתְּשׁוּבָה: שֶׁהַתּוֹרָה אֶסְרָה אוֹתָם הָעֲנִינִים כְּלָם וְאֵף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שִׁימְשֹׁךְ מֵהֵם תּוֹעֵלָת, מִפְּנֵי שֶׁהַשְּׁמוּשׁ בְּדָרְכֵים הֵם יְבִיא לְרוּמָם הַכּוֹכְבִים וּלְגִדְלָם, וַיְהִי אֶפְשָׁר שִׁימְשֹׁךְ מִזָּה שִׁיעֲבֹדָם, כְּשִׁיחֲשַׁב שֶׁמָּה שִׁיּוֹעִיל הַכּוֹכֵב אוֹ יִזְקֵי יְהִיָּה בְּבְחִירָתוֹ וּבְרִצּוֹנוֹ, וְשִׁכְפִי מָה שֶׁנַּעֲשֶׂה מִהַפְּעֵלִים הָאֵהוּבִים אֶצְלוֹ^ו אוֹ הַשְּׁנוּאִים יוֹעִיל אוֹ יִזְקֵי. וְזֶה כְּלוֹ טְעוּת גְּמוּר, כִּי גַם כְּשֶׁנּוֹדָה שֶׁהַכּוֹכְבִים מְזַקְקִים אוֹ מוֹעִילִים, אֵינָם עוֹשִׂים כֵּן בְּבְחִירָתָם, אָבֵל מִצַּד הַטְּבַע שֶׁהַטְּבַעִים ה' יִתְבַּרְךְ שִׂאִי אֶפְשָׁר שִׁישְׁתַּנֶּה מִצַּד פְּעֻלָּתָנוּ, שֶׁכְּמוֹ שִׂאִי אֶפְשָׁר לֹאֵשׁ שֶׁלֹּא תִשְׂרַף הַדְּבָרִים הַמְקַבְּלִים שִׁרְפָה מִמֶּנּוּ, כֵּן אֵי אֶפְשָׁר לְמַאֲדִים שֶׁלֹּא יַחֲסֵם, וְנִמְצָא שֶׁכָּל הַפְּעֻלוֹת שִׁיעֲשׂוּ הָאֲנָשִׁים לְהַשִּׁיג רִצּוֹן הַכּוֹכְבִים הוּא דְּבַר בְּטָל. וְכִדִּי שֶׁנִּנְצַל מִזָּה הַטְּעוּת שֶׁהוּא מִין עֲבוּדָה זָרָה בְּלִי סִפְקָה, אֶסְרָה אוֹתוֹ תּוֹרָה עֲלֵינוּ, גַּם בְּחִירַת הָעֵתִים, אֵף עַל פִּי שֶׁאֶפְשָׁר שִׁימְשֹׁךְ מִזָּה אֵיזָה תּוֹעֵלָת. וְהַתּוֹעֵלָת הַיְהִיָּה כְּבֵר הַשְּׁלִימָתוֹ בְּכָל מְצוּוֹתֶיהָ וְאֶזְרָתֶיהָ, שֶׁאֵין סִפְקָ שֶׁהַבְּרָכוֹת וְהַקְּלוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּתוֹרָה כְּלָן מוֹרוֹת שֶׁכְּשֶׁנֶּחְזִיק בְּדָרְכֵי הַתּוֹרָה וְהַמְצוּוֹת לֹא נִהְיָה מִשְׁעַבְדִּים לְמָה שִׁיגְזָרוּהוּ טְבַע הַמְצִיאֹת, וְלֹא לְמָה שִׁימְשֹׁךְ מִמְשַׁפְּטֵי הַכּוֹכְבִים. וְלְמָה הִיְתָה הַתּוֹרָה צָרִיכָה לְבָאֵר בְּמָה יִשְׁלַם עֲנִינָנוּ בְּמָה שֶׁנֶּחְסַר מִהַתּוֹעֵלוֹת הַהֵן, כִּי כְּלָל הַתּוֹרָה סוֹבֵב עַל זֶה. אָבֵל הַצָּרָה לְהַשְּׁלִים הַתּוֹעֵלָת שִׁימְשֹׁךְ מִצַּד הַקְּדָמָת הַיְדִיעָה, וְהַשְּׁלִימוֹ עַל יְדֵי נְבִיא, וְרַמַּז שֶׁהַיְדִיעָה שֶׁתִּשְׁגַּע עַל יְדֵי נְבִיא שֶׁלְמָה מְאֹד, לְפִי שֶׁהַמְרָאָה הָעֲצוּמָה שֶׁמְשִׁיג הַנְּבִיא, הִיא שְׂאִין בִּיכְלֵת הַטְּבַע הָאֲנוּשִׁי לְהַשִּׁיגָה. וּלְפִיכֵךְ שֶׁנָּה בְּכָאן מָה שֶׁכְּתוּב בְּפָרֻשׁת "וְאֶת־חַנּוּן" (דברים יח טו): "כְּכֹל אֲשֶׁר שֶׁאֵלֶת מֵעַם ה' אֶלְהֵיךְ בְּחַרְבַּ בְּיוֹם הַקֶּהֱל לְאִמּוֹר לֹא אֶסְף לְשִׁמְעַע אֶת קוֹל ה' אֶלְהֵי וְאֶת הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוּת". רַמַּז בְּזֶה שֶׁרְאוּי לְסַכֵּף עַל דְּבָרָיו כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה וְאָמַר (שם שם טו): "אֵלֶי תִשְׁמָעוּן" - אַחַר שֶׁהוּא מְשִׁיג מָה שֶׁאֵין בְּכֹחַ הָאָדָם מִצַּד טְבַעוֹ לְהַשִּׁיג.

שְׁעַם הַיּוֹת - למרות. **הַקְּדָמָת הַיְדִיעָה** - ידיעת העתידות. **עוֹנָנוּת** - אלו נותני עונות שאומרים עונה פלונית יפה להתחיל (רש"י דברים יח, י). **עֵתִים** - זמנים. **הַנְּחָשִׁים** - מלשון מנחשים. **אֵיכִיּוֹת** - תוכן רוחני. **דְּבַר בְּטָל** - שטויות. **סִפְקָ** - קושי. **מִהַפְּעֵלִים הָאֵהוּבִים אֶצְלוֹ** - המעשים שהכוכב אוהב. **כִּי** - הרי.

ביאורים

ערך רב מאוד מייחסת התורה לעניין הנבואה. מאז שברא הבורא את העולם, והניחו להתנהל, ולהתגלגל כאילו מעצמו, העולם זקוק להתחבר אל בוראו על מנת שהוא יישר אותו, וידריך את בני האדם כיצד להתנהג על פי רצונו. הנבואה היא מעין 'צינור' להעברת רצונו של הבורא אל העולם.

מסיבה זו, התורה מקפידה מאוד גם על קיום דברי הנביא, ומבררת את הדרכים לבדיקת אמיתותו. התורה מלמדת אותנו שאם נביא מתנבא בשם ה', חייב להיות שכל דבר שהנביא אומר שעתיד לקרות, אכן יקרה בפועל, ואם יהיה דבר מסוים שלא יקרה כדבריו, סימן שהנביא הוא נביא שקר. אולם התורה לא פירשה כיצד יכולים לדעת על נביא מסוים שהוא נביא אמת, וכיון שיש מצוה להישמע מהוראות שנותן נביא אמת, וההגדרה שנתנה התורה מלמדת רק מיהו נביא שקר ולא מיהו נביא אמת, צריך להבין מה אמור, לפי התורה, לגרום לנו לסמוך על דברי נביא שאומר לנו דברים בשם ה'.

הר"ן מביא את שיטתו של הרמב"ם, שלפיו מכיוון שכל דברי נביא שהוא נביא אמת אמורים להתקיים בשלמותם, הדרך שלנו לבדוק את הנביא היא על ידי בדיקת אמיתותיו, ואם מה שהנביא הבטיח שיקרה, אכן קרה במלואו, נדע שהוא נביא אמת. אלא שישנן דרכים נוספות לדעת את הטמון בעתיד כמו מבט בכוכבים ועוד, ולכן גם כאשר דבריו אכן קרו בפועל, איננו יודעים בבירור אם הוא נביא אמת או לא, וכדי לאמת את נבואתו, עלינו לבדוק מספר פעמים. רק אם בכל הפעמים דבריו יתקיימו במלואם נדע שהוא אכן נביא אמת, שהרי בשיטות האחרות לא ייתכן שהוא יקלע תמיד לאמת.

בהמשך דבריו יתייחס הר"ן לדברי הרמב"ם הללו.

הרחבות

• נבואה לטובה לא יכולה להתבטל

אָבֶל הַנְּבִיאַ קָל דְּבָרָיו מִתְקַיְמִין. הר"ן מבאר שנבואה טובה לא יכולה להתבטל מכיון שהקב"ה לא חוזר מדברים טובים שהוא מבטיח. זו גם הדרך לבחון את הנביא. אם הוא נביא אמת, נבואותיו הטובות ודאי יתקיימו. מקור דברים אלו הוא בדברי הרמב"ם [הקדמה למשנה ב].

יסוד זה מעורר שאלה על יעקב אבינו: "אבל מה שפחד יעקב אחרי שהבטיחו ה' בטוב באמרו לו: 'והנה אנכי עמך' וכו' [בראשית כח, טו], ומצאנו שפחד פן יספּה שנאמר: 'ויירא יעקב מאד' וכו' [בראשית לב, ח], ואמרו חכמים בזה שפחד מחטא חמור שיתחייב עליו השמדה, והוא אמרם: 'קסבר (חשב) שמא יגרום החטא' [ברכות ד.], משמע מזה שאפשר שיבטיח ה' טובה ויכריעו העונות ולא יתקיים אותו הטוב? דע שאין זאת אלא במה שבין ה' לנביא, אבל חלילה שיאמר ה' לנביא להבטיח לבני אדם טובה בסתם ולא תתקיים אותה הבטחה, לא יתכן דבר זה, לפי שלא היה נשאר לנו במה לאמת את הנבואה, וכבר נתן לנו יסוד בספרו שהנביא יבחן באמתת הבטחותיו" [הקדמת הרמב"ם שם]. הרמב"ם מחלק בין הבטחה שניתנה ליחיד להבטחה שניתנה לציבור. הבטחה שניתנה ליחיד יכולה להתבטל, ולכן חשש יעקב שמא חטא ובגלל זה תבטל ההבטחה. אבל נבואה טובה שניתנה לציבור אינה יכולה להשתנות.

שאלות לדין

בימי בית ראשון הזהיר ירמיהו הנביא במשך שנים רבות מפני החורבן, אך ללא הצלחה. כיצד ניתן לבדוק נביא שמנבא דבר שעתיד להתרחש בעוד שנים רבות, כמו ירמיהו? האם לפי דברים אלו יש חיוב לשמוע לכל אדם שטוען שהוא נביא, ונבואתו אכן התגשמה פעמים מספר?

לעילוי נשמת מלכה בת פנחס גרין ע"ה

והנה צוּתָה לְנוּ הַתּוֹרָה בְּכָאן לְסִמּוֹךְ עַל הַנְּבִיאַ אֲשֶׁר יִתְנַבֵּא בְּשֵׁם ה', כְּמוֹ שְׂצוּהָ: "אֱלֹוֹי תִשְׁמְעוּן", וְיַעַד הַעֲנֵשׁ לְמִי שְׁיַעֲבֹר עַל דְּבָרָיו, כְּמוֹ שְׂאָמַר (דברים יח ט): "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִדְבֹר בְּשֵׁמִי אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ".

אָבֶל לֹא בָּאָר בְּמָה יִבְחֹן הַנְּבִיאַ עַד שְׂנִדַּע שֶׁהוּא נְבִיא אֲמֵת וְשִׁנְסַמְךָ עַל דְּבָרָיו. וְכְמוֹ שְׂחָשַׁשׁ וְאָמַר (שם שם כא): "וְכִי תֵאמַר בְּלִבְבְּךָ אֵיכָה נִדַּע אֵת הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דְבָרוֹ ה'", כֵּן הָיָה רְאוּי לְשַׁאֵל וְלוֹמַר: "אֵיכָה נִדַּע הַדְּבָר אֲשֶׁר דְּבָרוֹ". וְלִפִּי הַנְּרָאָה מִדְּבָרֵי הַרְמַב"ם זְכוּרָנוּ לְבִרְכָה פְּרָק אַחֲרוֹן מֵהַלְכוֹת "יְסוּדֵי הַתּוֹרָה" (פ"י הל' א-ג), שְׂבִפְסוּק זֶה נִכְלְלוּ שְׁתֵּי שְׂאֵלוֹת, כְּלוֹמַר: אֵיכָה נִדַּע אֵת הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דְבָרוֹ, וְאֵיכָה נִדַּע אֵת הַדְּבָר אֲשֶׁר דְּבָרוֹ ה', וְתִשְׁוִיבְתָן אַחַת: שְׂכְמוֹ שְׂכְשִׁי דְבַר הַנְּבִיאַ בְּשֵׁם ה' וְלֹא יְבוֹא נִדַּע בְּבִאוֹר הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דְבָרוֹ ה', כֵּן מֵה שְׂיִדְבַר הַנְּבִיאַ בְּשֵׁם ה' וְהָיָה הַדְּבָר הַכֹּל כְּפִי מֵה שְׂאָמַר הַנְּבִיאַ וְלֹא יִפֹּל מִכָּל דְּבָרָיו אֲרֻצָּה^ו, הוּא הַדְּבָר שְׂנִדַּע בְּבִירוֹ שֶׁה' דְּבָרוֹ. וְשַׁאֵל הָרַב זְכוּרָנוּ לְבִרְכָה לְעִצְמוֹ (רמב"ם שם ה"א): אֵיךְ נִדַּע מִצַּד זֶה בְּבִירוֹ שֶׁהַנְּבִיאַ מְדַבֵּר בְּשֵׁם ה', שֶׁהָרִי הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים אֲמֹרִים גַּם כֵּן מֵה שְׂעֵתִיד לְהִיּוֹת, וְמֵה פְּרִשׁ בֵּינָם וּבֵין הַנְּבִיאַ. וְהַתִּיר הָרַב זְכוּרָנוּ לְבִרְכָה הַסֶּפֶק הַזֶּה, שְׂאָמַר: שֶׁהַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים וְכִיּוֹצֵא בָהֶם מִקְצַת דְּבָרֵיהֶם מִתְקַיְמִין וּמְקַצְתָּם לֹא, כְּעִנְיָן שְׂנִאָמַר (ישעיה מז יג): "יַעֲמִדוּ נָא וְיִוְשִׁיעֶךָ הַבְּרִי שְׂמִים^ו הַחֲזִים בְּכּוֹכְבִים מוֹדִיעִם לְחֻדְשִׁים מֵאֲשֶׁר יְבֹאוּ עֲלֶיךָ", אָבֶל הַנְּבִיאַ כָּל דְּבָרָיו מִתְקַיְמִין, שְׂנִאָמַר (מלכים ב' י): "כִּי לֹא יִפֹּל מִדְּבַר ה' אֲרֻצָּה". וְלִפְיָךְ כְּתַב הָרַב זְכוּרָנוּ לְבִרְכָה (רמב"ם שם ה"ב) שֶׁהַנְּבִיאַ בּוֹדְקִים אוֹתוֹ פְּעַם אַחַר פְּעַם, וְאִם נִמְצָא שְׂיִתְקַיְמוּ דְּבָרָיו כָּלָם כְּמוֹ שְׂאָמַר נִדַּע בְּלִי סֶפֶק שֶׁהוּא נְבִיא לֵה' יִתְבָּרַךְ, אֵלוּ דְּבָרֵי הָרַב זְכוּרָנוּ לְבִרְכָה.

לֹא יִפֹּל מִכָּל דְּבָרָיו אֲרֻצָּה - לֹא יֵהָא דְבַר שְׂלֵא יִתְקִיִּים. הַבְּרִי שְׂמִים - אֲסֵטוֹרוֹלוֹגִים.

ביאורים

הר"ן ממשיך לעסוק בדרך לאמת את דברי הנביא. מקודם ראינו שהוא הביא את דברי הרמב"ם שהסביר שמה שמיוחד אצל נביאי ה' הוא שדבריהם מתקיימים במלואם ללא סטיות וטעויות, ולכן כמו שאמרה התורה שנביא שהבטיח שיקרה דבר מסוים והוא לא קרה בטוף, הוא בודאי נביא שקר, כך דרך הבדיקה של נביאי האמת היא על ידי בדיקת הדברים שהם אומרים, לאורך זמן, לבדוק שהם אכן קורים.

הר"ן מקבל רק חלק מדבריו של הרמב"ם. הוא מסכים לדברי הרמב"ם שנובאת אמת מתקיימת בשלמותה, בשונה מדברי המעוננים והקוסמים, אך חולק על דברי הרמב"ם שעל פיהם זו הדרך שנתנה לנו התורה לוודא שהנביא הוא נביא אמת. הוא אומר שאמנם התורה לימדה אותנו שנביא שלא התקיימו כל דבריו הוא נביא שקר, אולם היא אינה אומרת שכל נביא שהתקיימו דבריו במלואם הוא בהכרח נביא אמת, ועוד, שמדברי הרמב"ם משמע שלפני שאנו מאמינים לנביא יש לבחון אותו באופן שלא יהיה ספק כלל באמיתות דבריו, ומצד שני, הרמב"ם עצמו כותב שאנו מאמינים לנביא לאחר שהוא ייתן אות שיתברר כנכון, אף שישנם מקרים שנביא שאינו נביא אמת יצליח באמצעות כישוף או תחבולה לתת אות.

הוא מבסס את דבריו על דברי הגמרא שעוסקת באיסור החמור של "המוותר על דברי הנביא", היא דנה שם באותה השאלה - כיצד ניתן לדעת שדברי הנביא אכן אמיתיים. אם נעניין בדברי הגמרא, נמצא שישנן שתי אפשרויות לאמת את דברי הנביא - הראשונה היא אות שהוא ייתן לאמת את דבריו, והשנייה היא שהוא מוחזק אצל בני אדם כצדיק ונביא אמת. הגמרא נקטה בפשטות שדי באות שייתן הנביא, ואם כן אנו רואים שגם כאשר אין לנו הוכחה ודאית שהוא נביא אמת, אנו מסתמכים על מקרה חד פעמי ומאמינים לדבריו.

הרחבות

• האמת המוחלטת היא עצם הנבואה

יקשה מדבריו על דבריו. בספר באר יהודה יישב רבי אברהם שלזוור את קושיית הר"ן וביאר שאמנם על ידי מופת ניתן להאמין לנביא גם בפעם אחת, אך עדיין אין זו נאמנות מוחלטת. רק כאשר ייאמן הנביא באמצעות הגדת העתידות פעמים הרבה, אז תהיה נאמנותו מוחלטת בלא שום ערעור (הלכות יסודי התורה י, ג).

הרמב"ם עצמו מבאר את הדברים: "ואין כן (כמו מגידי העתידות) הבטחות הנביא, אלא יצדקו עד סופם, ולא יפול מהם דבר לא קטן ולא גדול לעולמי עד בכל מה שמודיעים בשם ה'. ולכן אם נפל משהו מדבריו ידענו ששקר דיבר, והוא מאמר הכתוב 'כי לא יפל מדבר ה' ארצה' [מלכים ב, י, י]... וביארו חכמים [ברכות נה]. ענין דבר זה, שהנבואה נקייה לא יתערב בה שום שקר כחטה המנופה מן התבן, והחלומות ודומיהם מן ההשערות מעורבים בשקר כתבן שיש בו גרגרי חטה" [הקדמה לפירוש המשנה]. דברי ה' הם אמת מוחלטת כי הוא הבורא והיודע, על כן אופן ההוכחה של הנביא הוא לא רק בהיות נבואתו אמת אלא בהיותה אמת מוחלטת, אין בה תערובת כזב. באופן הזה של הבחינה יש צורך בפעמים הרבה שבהן לא יפול דבר, מה שאין כן על ידי אותות שהם הוכחה חיצונית ובהם הסתפק הרמב"ם בפעם אחת [יסוה"ת ח, ב].

אם כן, ריבוי הבדיקות אינו משום חוזק ההוכחה. שכן, כמו שמביא הר"ן מעניין המופתים, די בהוכחה אחת, אלא הוא עצם ההוכחה - דבר ה' הוא דבר שיש לו קיום מוחלט לפרטי פרטים.

שאלות לדיון

מדוע אנו זקוקים לאמצעי שטחי כמו אות? האם לא ניתן לבחון את אישיותו של הנביא על פי עברו, חכמתו ודבריו קצת יותר מהותיים?

בנבואותיו של ישעיה הנביא לדוגמה, אנו מוצאים תיאורים רבים הנראים כסותרים את ההיגיון ("וגר זאב עם כבש", תופעות טבע מוזרות, וכדומה). מדוע אנו מאמינים לו?

לעילוי נשמת אברהם בן ג'ני ז"ל

למה לא נאמין לצדוק בעתידות

ואף על פי שדבריו זכרונו לברכה אמתיים בעצמם, רצוני לומר: שזה ההפך ש' בין המעוננים והקוסמים ובין דברי הנביא, עם כל זה, אין דבריו מחורין לפי דעתי, והוא: כי טבע הלשון לא יחייב זה שאמר זכרונו לברכה, כלומר: שלא יתחייב ממה שאמר שכשלא יהיה הדבר - הוא אפשר לא דברו ה', שיתחייב הלשון הפך, רצוני לומר: שמה שיהיה הדבר ויבוא - הוא הדבר אשר דברו ה', שאף על פי שאמר שמי שאינו מקים מצוות שבת - שאינו צדיק, לא יתחייב מזה ההפך - שמי שמקיימה יהיה צדיק. וגם מצד הענין בעצמו אין דברי הרב זכרונו לברכה נכונים אצלי, לפי שגורא מדבריו שצריך שיבחן הנביא קדם שנאמינהו בענין שלא יהיה אפשר שיפול בו הספק שיבוא כי אם מה' יתברך, ואם כן, יקשה מדבריו על דבריו, שהרי הוא עצמו זכרונו לברכה כתב (הל' יסודי התורה פ"ז ה"ז ופ"ח ה"ב) שראוי שיאמן הנביא כשיתן אות אף על פי שאותו אות אפשר שיש לו דברים בגו, כלומר: שאינו בא מאת ה' יתברך, אבל באחד מדרךי הפשוף והתחבולה, עם כל זה, נצטוינו לשמע דבריו ממקרא שכתוב "אליו תשמעו", ומפרש הוא בגמרא "סנהדרין" (פ"ט א) שראוי שיאמן בשני דרכים: או שיתן אות לאמת דבריו, או שנתנבא כבר בעתידות ונתקומו דבריו, שפך אמרו שם: "והמוותר על דברי נביא, מנא ידע דאיענש, דיהיב ליה אות, והא מיכה דלא יהיב אות ואיענש, היכא דאתחזק שאני, דאי לא תימא הכי, אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק, ואלהו בהר הפרמל היכי סמכי עליה ועבדי שחוטי חוץ, אלא היכא דאתחזק שאני". הנה מפרש בקאן, שהנביא אם יתן אות ראוי שיאמן, אף על פי שאותו אות אפשר שיהיה בלהט ובכשוף, וכיון שפן, למה לא נאמינהו גם כן כשיגיד העתיד פעם אחת אף על פי שלא נבחינהו פעם אחר פעם, ואף על פי שפעם הוא אפשר שהעתיד שהגיד ידעהו מצד הקסם, שאף על פי שכל דברי הקוסם אינם מתקיימים, הנה אפשר שיתקיימו פעם אחת, וכל שפן כשלא יאריך להודיע כל פרטי העתיד ההוא, אבל כלליו הברורים לו יותר.

שדבריו - דברי הרמב"ם. הפך - הבדל. מחורין - מובנים. לא יתחייב - מסקנה שאינה מוכרחת. אבל - אלא. המותר על דברי נביא - אינו נשמע לדברי הנביא. מנא ידע וכו' - מנין ידע שבגלל זה יענש? נתן לו (הנביא) אות. היכא דאתחזק שאני - כאשר הוחזק כנביא דינו שונה והוא מחויב לשמוע לו אף בלי נתינת אות. אי לא תימא הכי - אם לא תאמר כך. שחוטי חוץ - הקרבת קרבן חוץ למקדש.

ביאורים

משה רבנו הופיע במצרים באופן די פתאומי. עם ישראל אמנם המתין לבואו של מנהיג שיושיע את ישראל, בדבר ה', אולם בני ישראל היו שקועים מאוד בעבדות שנמשכה שנים רבות. ולפתע הופיע משה. הוא דיבר עם בני ישראל על כך שהקב"ה רוצה לגאול אותם ולקחתם לעמו, וצווה אותם, בשם הבורא, במצווה חדשה - 'קרבן פסח'.

בני ישראל היו צריכים להתמודד עם 'הפתעה' זו. עם אדם שטוען שבא בשם ה' ומצווה אותם מה לעשות. לשם כך הקב"ה צייד אותם ב'אותות' שאותם הוא הראה לעם, על מנת שהם יאמינו בנבואתו.

הר"ן אומר שזוהי השיטה שבה צריך ללכת גם בדורות שאחר כך - נביא שטוען שהוא בא בדבר ה', ועושה אותות כאלה שמתקיימים במלואם, יש להאמין לו, **אפילו אם איננו יודעים בברור שהוא אכן נביא אמת**, ואפילו אם אין לנו ראיות ברורות שאותו נביא לא עשה אותות אלו על ידי כישוף וכדומה. הקב"ה מצפה מהאדם להאמין בהשגחתו, וללכת בתמימות אחר רצונו, וכיוון שהוא ציווה ללכת אחרי דברי הנביא, לאחר שברקנו אותו לפי הכלים שבידינו, עלינו מוטל לעשות זאת.

אולם דבר זה אינו מספיק בעניין נבואתו של משה. נתנית התורה לעולם היא כה יסודית וחשובה עד שנאמר עליה - "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת" [ירמיה לג, כה]. בנבואה זו אסור שיהיה ספק כלשהו אם היא אמיתית, ולכן בה הקב"ה רצה שכל עם ישראל יראו בעצמם, וימסרו לדורות הבאים, כיצד ניתנה התורה למשה ישירות מפי הקב"ה.

הרחבות

• תוקף האותות והמופתים

שְׁהָרִי אֲנֹו מֵאֲמִינִים אוֹתוֹ עַל פִּי הָאוֹת וְאֵף עַל פִּי שֵׁשׁ עֲדִין בָּאוֹת הוּא מְקוֹם לְסַפֵּק. הר"ן מבאר שאותות ומופתים אינם הוכחה לנבואה, כיוון שיש אפשרות לעשותם בלהט, בכישוף וכדו'. וכך כותב גם ר' יוסף אלבו, אולם הוא מרחיב ואומר כי ישנן גם דרכים לעשיית מופתים בקדושה אלא שעל האדם מוטל להשתמש בהם בדרך הראויה: "...וכוונת דבריו (הרמב"ם יסודי התורה ח) שהאותות שיעשו הנביאים, כמת שהחיה אלישע... וכן כל האותות שנעשו על ידי כל נביא ונביא או הגדת העתידות, אינן ראיות עצמיות לנבואה, כי כבר אפשר הגעת העתידות על ידי הוברי השמים (אסטרוולוגים) או בעלת אוב, וכן עשיית האותות כבר אפשר שיעשו קצתם לצדיקים או על ידי חסידים אף על פי שאינם נביאים... או על ידי שם משמות הקודש, כי השמות הם ככלי אומנותו של מקום, כי שם בכחם שיעשו בהם אותות ומופתים, ומי שמשתמש בהם ברצונו של מקום כנביאים או לכבודו של מקום כחסידים, הוא אהוב למעלה ונחמד למטה... אבל מי שישתמש בהם מדעת עצמו ושלא לכבודו של מקום, הוא נכרת בחצי ימיו ונופל ביד שונאיו וסוף שיחתום ברע, אמרו רבותינו ז"ל "ודישתמש בתגא חלף" [אבות א, ג], והרי זה כמי שגנב טבעתו או כליו או חותמו של מלך ומשתמש בהם, שהוא חייב מיתה" [ספר העיקרים א, יח].

שאלות לדיון

בתורה מובאים מקרים רבים בהם עם ישראל לא האמין למשה. האם זה מערער את נבואתו? מדוע אנו מאמינים למשה? הרי לא היינו בהר-סיני!

לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר: שֶׁהַכְּתוּב לֹא שָׁאֵל אֶלֶּא: "אֵיכָה נִדַּע אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר לֹא דִבְרוּ ה'", כִּי אִי אֶפְשָׁר לָנוּ לְהִמָּיֵת מִתְּנַבֵּא בְּשִׁמּוֹ^ו אִם לֹא נִדַּע בְּרוּר שֶׁהַדְּבָר אֲשֶׁר יִדְבַר לֹא דִבְרוּ ה', וְלִזְה בְּאֶרֶה לָנוּ הַתּוֹרָה שֶׁכְּשֵׁינִבֵּא הַנְּבִיא דְבַר וְלֹא יִתְקַיֵּם - שֶׁנִּדַּע בְּרוּר שֶׁהוּא הַדְּבָר שֶׁלֹּא דִבְרוּ ה' וְאִין בְּזָה סַפֵּק. אֲבָל אִין רְאוּי לְשֹׁאֵל: "אֵיכָה נִדַּע הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבְרוּ ה'", שָׂאֵם כֵּן, יִרְאֶה לָנוּ שֶׁאִין לְהֵאֱמִין הַנְּבִיא בְּדִבְרָיו אֶלֶּא אִם כֵּן נִדַּע בְּרוּר שֶׁהַדְּבָר הוּא דִבְרוּ ה', וְאִין הַדְּבָר כֵּן, שֶׁהָרִי אֲנֹו מֵאֲמִינִים אוֹתוֹ עַל פִּי הָאוֹת וְאֵף עַל פִּי שֵׁשׁ עֲדִין בָּאוֹת הוּא מְקוֹם לְסַפֵּק. וְזֶהוּ שֶׁלֹּא אָמַר הַכְּתוּב בְּלִבְד^ו: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ", אֲבָל הָאֲרִי יוֹתֵר וְאָמַר: "אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִדְבַר בְּשִׁמּוֹ", כְּאֵלוֹ אָמַר: אֵף עַל פִּי שֶׁאִינִם דְּבָרֵי בְּרוּר, כִּינֵן שֶׁהוּא מְדַבֵּר אוֹתָם בְּשִׁמּוֹ אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מֵאֵת כָּל מִי שֶׁלֹּא יֵאֱמִינֵהוּ.

אֲבָל מְקוֹם עֲדִין צָרִיף לְשֹׁאֵל: מִדּוּעַ לֹא פְרָשָׁה לָנוּ הַתּוֹרָה הַדְּרָכִים שֶׁעֲלִיהֶם יֵאֱמֵן הַנְּבִיא. וְאֶפְשָׁר שֶׁנִּרְמַז זֶה בְּמִלַּת "כְּמִנִּי", שְׂרוּצָה לוֹמַר: שֶׁתְּאֲמַתּוּ נְבוֹאָתוֹ כְּמֹו שֶׁנִּתְאֲמַתָּה נְבוֹאָתִי, וְיִדּוּעַ הוּא, שֶׁנְּבוֹאָת מֹשֶׁה רַבְּנוּ עָלֵינוּ הַשְּׁלוֹם נִתְאֲמַתָּה בְּשִׁנֵּי דְרָכִים - ראשונה: מצד האותות שהספיקו להאמין בו במה שהודיע לְיִשְׂרָאֵל שֶׁפָּקְדָם ה' יִתְבָּרַךְ וְכִי רָאָה אֶת עֲנִיָּם, וְהוּא הַקְּדָמַת הַיְדִיעָה בְּמֹה שִׁיקְרָה לָהֶם, כְּמֹו שֶׁכְּתוּב (שמות ד ל-לא): "וַיַּעַשׂ הָאֱתָת לְעֵינֵי הָעָם, וַיֵּאֱמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי פָקַד ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת עֲנִיָּם". וְהַסְפִּיקוּ עוֹד הָאוֹתוֹת הֵם לְהֵאֱמִין בּוֹ בְּמִצְוֹת שֶׁעָוָה, וְהִיא: הַפֶּסַח שֶׁעָשׂוּ עַל פִּיו, תְּכֵלִית^ו כֹּל מֹה שֶׁרְאוּ שִׁיֵּאֱמֵן בּוֹ הַנְּבִיא הַפְּתִיחַדֵּשׁ בְּכָל דּוֹר וְדוֹר, אֲבָל מֹשֶׁה נִתְיַחַד בְּעֵינֵן הַאֲמִנָתוֹ נְבוֹאָתוֹ יוֹתֵר - בְּמֹה שֶׁרְאוּ אֲבוֹתֵינוּ שֶׁסִּפְרוּ לָנוּ עֲנִיָנוּ בְּמַעֲמַד הַר סִינִי, וְהָיָה זֶה כְּדִי שֶׁלֹּא יֵהָא אֶפְשָׁר לָנוּ לְסַפֵּק בְּנְבוֹאָתוֹ כְּלָל בְּשׂוֹם אוֹת שִׁיתָן מִתְּנַבֵּא עֲתִיד כְּנִגְדַּת תּוֹרָתוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכְּתוּב (שמות יט ט): "הִנֵּה אֲנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הָעֶנָן בְּעַבּוֹר יִשְׁמַע הָעָם בְּדִבְרֵי עַמְךָ וְגַם בְּךָ יֵאֱמִינֵנוּ לְעוֹלָם".

אימות נבואת משה

ביאורים

עם ישראל הוא זה שעליו מוטל התפקיד הגורלי ביותר בעולם - לקדם את העולם ולקרבו לעבודת בוראו. דרך קיום התורה ולימודה, עם ישראל זוכה לגלות את הקדושה, ולבצע את תפקידו. אחד הפלאים היותר גדולים בעולם, אירע בשעת מתן תורה. עם שלם זכה לשמוע בעצמו את קול ה', מדבר איתו, דבר זה מודגש מאוד בדברי חז"ל שתיארו לנו מה קרה לעם ישראל בשעת מתן תורה: "והיו רואין את כבודו ושומעין את קולו... ולא היה בהם כח לעמוד שכיון שבאו לסיני ונגלה להם פרח נשמתם על שדבר עמהם" [שמות רבה, פרשה כט].

כדי שעם ישראל יוכל לקבל את התורה באופן שבו היא תהיה טבועה בו, וכדי שהאמונה באמיתותה של התורה תהיה מושלמת, רצה הבורא להתגלות בעצמו לכל אחד ואחד מעם ישראל. בצורה זו, תוכל האמונה במוסר התורה לישראל - משה רבנו, להיות מושלמת, לאחר שהיא באה מכוח 'ראיית עיניים'.

אם נתבונן בדבר לעומק, לא רק התגלות הבורא לבני האדם היא דבר פלא גדול, אלא נתינת התורה לעולם הגשמי, היא בעצמה פלא. העולם שלנו כה רחוק מהעולם הרוחני, 'ומעלים' אותו, כך שהחלטה לתת את התורה לעולם הזה היא חידוש גדול. לכן מתאים מאוד שמעביר התורה לעולם הזה, המהווה מעין מתווך בין התורה לעם ישראל, יהיה מישהו שעל אף היותו בעולם הזה, הוא מחובר כולו לעולם הרוחני - 'מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה האלהים' [דברים רבה, פרשה יא]. משה רבנו זכה למעלה זו. אלא שבדרך כלל ההתגלות למשה הייתה ללא מסכים בכלל, ולכן אומר הקב"ה למשה, שהסיבה שהוא נגלה אליו דרך מסך - 'בעב הענן', אינה בגלל שמשה אינו ראוי דיו, אלא מפני שיש צורך שגם העם יהיה שותף, אך הוא אינו ראוי לדרגה כה גבוהה.

אולם המדרגה הייחודית הזו של משה אינה שייכת לשאר הנביאים, ולכן בנבואה רגילה צריכים ישראל להאמין לנביא, אפילו אם כל הברור שלהם על אמיתות נבואתו הוא רק אות כמו שנתן משה לישראל בהתחלה.

הרחבות

• זכות המידות

לא היתה מחצה מפסקת. הר"ן מבאר שמשה זכה לנבואה ללא כל מחיצות, ואילו לעם ישראל היו מחיצות. המחיצה מפרידה בינו לבין הקב"ה. הרמב"ם מסביר שעבירות ומידות רעות גורמות לנו שלא להיפגש באופן ישיר עם דבר ה': "כי אם עונתכם היו מבדילים בינכם לבין אלוהים" [ישעיה נט, ב]. לעומת זאת, ככל שהאישיות של האדם יותר מתוקנת וזכה כך הוא יותר קרוב לה' [שמונה פרקים ז].

הרמב"ם מבאר גם מהן מידות מקולקלות: את מידות הנפש אפשר לקחת למצב של קיצוניות או למצב של איוון. הקצנה פירושה - הגזמה, למשל, במקום להיות נדיב ולתת לאחרים כפי יכלתו, הפוזר נותן בהגזמה, גם כשהנתינה פוגעת בו, לעומת זאת, הקמצן לא יתן לאחרים גם כשיש באפשרותו לתת. כאשר המידות מאוזנות ומתוקנות, הנפש בריאה והאדם קשור לה'. אולם כאשר מידה ממידות הנפש נוטה לקיצוניות, היא מהווה חסרון שמבדיל בין האדם ובין ה'. משה רבנו, אדון הנביאים, זכה בשל מעלתו הגדולה ואישיותו הזכה להסיר את כל המסכים ולכן נבואתו היתה העליונה ביותר [שמונה פרקים ד].

שאלות לדין

אם העם לא ראה את הקב"ה בבירור, כיצד ניתן לדרוש ממנו להאמין?
 כיצד ייתכן שהתגלות אלוהית של מקור כל הטוב והיושר בעולם ממייתה את האדם?

לעילוי נשמת אהרן יהודה בן מרדכי ז"ל

ולפי דעתי, אמרו: "הנה אנכי בא אליך בעב הענן" וגו', הוא התנצלות ה' יתברך עם משה, שידוע הוא, שהחשך והענן והערפל, היו מחצות מונעות מהשיג האור הבהיר אשר היה נראה שם, וידוע הוא, שבין ה' יתברך ומשה לא היתה מחצה מפסקת, כמו שאמר הכתוב (שם לג יא): "ידבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו", לך אמר ה' יתברך למשה: "הנה אנכי בא אליך בעב הענן", ואל תתמה בזה עם היות שאינך צריך לך, כי לא אעשה כן בשבילך, אבל בשביל שאני רוצה לכבוד העם ומעלתם, שהם בעצמם ישמעו בדברי עמך, ומפני שהם לא הגיעו למעלת הנבואה כמוך ואינם מרגלים בה, (אבל) [אם] אראה להם האור הבהיר, והקול ילך לאזניהם בלי אמצעי, תנתק הרכבתם וימותו, כי הנה עתה אשר היה באמצעות עב הענן, אמרו (דברים יח טז): "לא אסף לשמע את קול ה' אלהי ואת האש" וגו', ואם כן אפוא, מה יהיה אם לא היה הענן אמצעי. והדמיון הזה שנה למי שירצה להראות דבר בהיר מאד לשיני אנשים בבת אחת, האחד חזק הראות מאד עד שלא יזקהו בהירותו, והשני חלש הראות עד שלא יוכל לסבלו - שיצטרף בשביל אותו החלוש לשום איזה מסך ביניהם ובין הדבר ההוא הנראה. ולזה כן באמרו: "הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם", פלומר: אני רוצה לכבוד העם, ובעבור שאמינו הדבר עתה יותר כשיראהו בעיניהם. ואמר עוד, שתמשך מזה תועלת אחרת, והוא אמרו: "וגם בך יאמינו לעולם", פלומר: שאם יבוא נביא מוכזב ויחדש אותות בלהט ובכשוף, להזיק תורתך, ידעו שאין בהם ממש.

הנה אם כן, כל מה שצריך שיאמן בו הנביא, הוא לסמוך בו על מה שסמכנו על משה רבנו, פירוש "כמוני" והוא: כמה שיגיד ממה שיתחדש לעתיד, וישנעשה על פיו איזו מצוה לשעה כמו שעשינו על פי משה, שמצות פסח לדורות כבר נקפלה ממתן תורה ואילך. הנה אם כן, באמרו (דברים יח טז): "מזקרבך מאחריך כמוני" נרמז שנסמך עליו ונאמין בו על פי אותם הדברים שסמכנו על משה רבנו עליו השלום בראשונה, כמו שכתוב (שמות ד לא): "ויאמן העם".

עם היות - שלמות. בלי אמצעי - באופן ישיר ללא מסכים. תנתק הרכבתם - תיפרד הרכבת נשמתם מגופם. בהיר מאד - אור חזק. נקפלה ממתן תורה - וא"כ תוקפה היא מכח מעמד הר סיני ולא מכח האותות.

ביאורים

לעיתים אנו מתרגלים מאוד למציאות חסרה, לדברים שאינם מושלמים. אנו חיים במציאות חסרה, מתפללים בבתי כנסת הנקראים 'מקדש מעט', בעוד בית המקדש, 'בית תפילה לכל העמים' - חרב. שומעים חוסר הערכה לתורה וללומדיה, או חוסר הערכה למיישבי ארץ ישראל וכדומה. למצבים חסרים אלו, אסור לנו להתרגל. אסור לנו להשלים עם מצבים שכאלה, ולראותם כמובנים ומקובלים. ישראל הם בניו של הקב"ה שהוא שלם, ולא שייכת אצלו כל מציאות של חיסרון, ובוודאי הוא, שחפץ בהשלמתו ותיקונו של עולם, יתקן וישלים את המצבים האלו באופן שאין בו כל חיסרון.

התורה מתארת איך לאחר המעמד הנפלא של קריעת ים סוף, לאחר שה' שמר על עם ישראל מיד המצרים, הכה אותם במכות קשות מאוד, ועשה לישראל ניסים גדולים, עם ישראל זכה לאמונה בה' ובמשה. לפי זה מקשה הר"ן מדוע רק אז האמינו ישראל, והרי כבר קודם לכן משה עשה להם אותות והם אכן האמינו בנבואתו. הוא מתרץ שכל יציאת מצרים הייתה באופן שנראה תמוה. במקום שהקב"ה יציג לפני פרעה באופן גלוי את הדרושה הפשוטה והמתבקשת - לשחרר את בני ישראל, הוא שולח את משה לפעול בדרך של עורמה, ולבקש חופשה זמנית כדי לזבוח לה' במדבר. בדומה לכך, במקום לדרוש באופן ישיר שכר על שנות העבודה הרבות במצרים, בני ישראל התבקשו להטעות את המצרים, ולבקש מהם בהשאלה בגדים וכלים. דבר זה גרם לעם ישראל להאמין פחות בנבואתו של משה רבנו, שהרי, כמו שאמרנו, אצל ריבונו של עולם לא שייכת כלל מציאות של קושי וחסרון, ואם אכן כל דברי משה וכל מעשיו נעשים דווקא על פי ה', כיצד ייתכן שיציאת מצרים קרתה באופן כה מסובך? ולכן רק לאחר קריעת ים סוף, רק אחרי שנושעו ממצרים באופן מוחלט והתבהרה התמונה, האמינו ישראל בה' ובמשה.

אלא שעדיין נותר לנו לשאול מדוע טובב הקב"ה את יציאת מצרים בצורה כה מסובכת. על זה יענה הר"ן בהמשך.

הרחבות

• התחדשות אמונת הגאולה

נאם פן, נראה שקדם זה לא הייתה אמונתם שלקמה עליו. הר"ן מניח בדבריו כאן כי הכתוב "ויאמן העם" מתייחס לאמונה בשליחותו של משה לגאול את ישראל ועל בסיס זה הקשה ותירץ. כך הבין גם הזהר המקשה את קושיית הר"ן כאן ומבאר כי אינה דומה האמונה שהאמינו בני ישראל בראשית שליחותו של משה, לאותה האמונה שהאמינו על הים. בקריעת ים סוף התגלתה לעיניהם מדרגה חדשה ושלמה יותר בהשגחת ה', ועל כן היו השגתם ואמונתם גבוהות ושלמות, במדרגה גבוהה מזו שעליה נאמר "ויאמן העם".

אולם האברבנאל כותב כי עד בוא משה היו בני ישראל שקועים באמונות תפלות של אלוהי מצרים ובמנהגייהם. מופתיו של משה פעלו על אמונתם הבסיסית בה' אלהי ישראל, והכתוב "ויאמן העם" מתייחס לעצם אמונתם בה'. אם כן, ניתן לומר שעל אף שהאמינו במציאות ה' ובאמינות נבואת משה, לא נשלמה אמונתם בדבר הגאולה עד קריעת הים [שמות יב ד"ה ואומר שכבר]. שיטה זו, לפיה האמינו העם בה' ובנבואת משה אך לא בגאולה, יסודה במדרש: "שיאמרו (קטני האמונה שבעם) נסיונות הם למשה, אבל אין אנו יודעים ממנו שהקב"ה גואל אותנו על ידו של משה" [מדרש שכל טוב, שמות ד, ט].

שאלות לדין

הר"ן אומר שכיוון שבני ישראל ראו דברים תמוהים, אמונתם הייתה מסופקת. אם כן, כיצד כיום ניתן להאמין? הרי אנו פוגשים הרבה דברים תמוהים כמו מצוות מוזרות, גלויות, רשע וכדומה!

מדוע חשוב לנו לא להיראות כגנבים? וכי מה אכפת לנו מה הרשעים חושבים עלינו?

אבל יש כאן מקום שאלה: שלאחר קריעת ים סוף מצינו כתוב (שמות יד לא): "ויאמינו בה" ובמשה עבדו", ואם פן, נראה שקדם זה לא הייתה אמונתם שלקמה עליו.

והתשובה בזה: שנתקף שעשה משה האותות האמינו בו האמנה גמורה, כמו שכתוב: "ויאמן העם", כי לקמה יאמינו בו יותר בקריעת ים סוף ממה שיאמינו בו בכל האותות אשר עשה במצרים, שקדם היו יוצאים מטבעו של עולם ומנהגו. אבל הדבר הזה מבאר הרבה ספקות גדולות הנזכרות בענין יציאת מצרים, והוא: שמתחלה כשעשה האותות האמינו בו האמנה שלקמה, אבל לאחר מכאן ראו בעיניהם דברים של תימה, שצריכים להתבאר. ראשונה: שאחר אשר פקד ה' את בני ישראל ורצה להצילם מיד מצרים ולהנחילם הארץ אשר נשבע לאבותינו וצוה למשה שיאמר לזקני ישראל, כמו שאמר (שמות ג טו-ז): "לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם וגו' פקד פקדתי אתכם וגו' ואמר אעלה אתכם מעני מצרים וגו' אל ארץ זבת חלב ודבש" וגו', מה טעם לגב לבו של פרעה כלל, שיאמרו לו (שם שם יח): "אלהי העבריים נקרה עלינו ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים", והנה זה דרך עבדים שאין ידם תקיפה שרוצים לברח ומתנכלים אל אדוניהם לברח, ולמה משה ואהרן שהיו שלוחי ה' יתברך לא אמרו אל פרעה ביד רמה שהגיע קיצם של ישראל להגאל ושללא ישתעבדו בהם עוד, היד ה' תקצר מהכניע לבו של פרעה להודות הדבר גם כן יאמרו אליו בפרוש, הלא אם לא יספיקו בזה עשר מכות שהביא עליו, יוסיף עוד עליהם כהנה. וזה באמת ענין שראוי שיספקו ממונו ישראל בשליחותו של משה אף על פי שהאמינו בו במשה בתחלה על פי האותות, כמו שכתוב: "ויאמן העם", שהיה להם לספק: אם הוא שליח ה' יתברך כמו שאמר, למה יירא מהגיד לפרעה כמו שהוא. וזה באמת ענין סתום צריך להתבאר.

ואפלו אם נדחק בזה ונאמר שעשה פן כדי להראות קשי ערפו של פרעה, שגם בדבר הקל ימאן לשמע בדבר ה' יתברך, עדין ישאר לנו מקום ספק גדול, באמרו (שמות יא ב): "דבר נא באזני העם וישאלו" וגו', וזה באמת נראה ענין זר מתמיה מאד, שאף על פי שאנשי מצרים היו חביבים להם שכרם שנשתעבדו בהם כמו שאמרו ב"סנהדרין" (צא א), לא היו ראויים לבוא עליהם בעקבה ויבדרכים של אנשי רמיה, שאפלו אם לא הייתה ידם תקיפה עליהם לא היה ראוי לעשות פן, וכל שכן אחר שיד ה' יתברך תקיפה וחזקה עליהם למה הצרכו, כי אם לומר: תנו לנו שרכנו שנשתעבדו לנו בןו כן וכן מונו, והרי אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ב"ק כז א): "אל תכנס לחצר חבך לטל את שלף שלא ברשות, שלא תראה עליו כגנב, אלא שבר את שניו ואמר לו: שלי אני נוטל". וכל אלו הדברים מתמיהין בעצמם וראוי שיפיל ספק מצדם לישראל בנבואתו של משה.

מדוע יציאת מצרים נעשתה בעורמה

ביאורים

לפעמים אנו מרגישים שיש לנו פתרונות טובים לכל מיני בעיות שקיימות בעולם. אם היו שואלים אותנו היינו 'ממליצים' לקב"ה לחסל את שונאינו, לתת לאנשים יראי שמים אמיתיים להנהיג את העם, ועוד שלל עצות. אולם הקב"ה לא תמיד מקבל את העצות שלנו. למרות שלעיתים הן נראות לנו טובות וחכמות מאוד, הוא בוחר לפעמים ללכת בדרכים אחרות. אנו מאמינים שאפילו שדרכי הבורא לפעמים ארוכות ומייגעות יותר, הן הדרכים הנכונות והטובות ביותר גם אם איננו מבינים מדוע.

כפי שלמדנו בעבר, יציאת מצרים התנהלה בדרך שנראית מוזרה- משה דורש מפרעה ללכת רק דרך שלושת ימים ולזבוח לה', ולא אומר לו שרוצה לשחרר את ישראל מעול מצרים. התמיהה גוברת, כאשר רואים שגם בני ישראל נתבקשו להטעות את המצרים ולשאול מהם כלים. ואכן, גם בני ישראל עצמם לא רצו לפעול בדרך של עורמה, דרך שאינה מתאימה ליושרם הטבעי, ועל כן מצווה ה' למשה לפנות אליהם בסגנון של בקשה, ולבקש שיפעלו בניגוד לרצונם והבנתם.

כדי להבין זאת עלינו לשוב למה שפתחנו בו. כמו שראינו לגבי הדורות שלנו, גם במצרים ניתן היה 'לייעץ' לקב"ה איך לפתור הכול בקלות. הקב"ה היה יכול להודיע לפרעה שהגיע הזמן לגאול את עם ישראל ולשחררם ממצרים לנצח, ובוזה לגרום לכך שלא תהיה כל התנגדות מצידו של פרעה, שהרי פרעה יפחד ללכת נגד דברי ה' המפורשים, ולא יוכל לעשות כלום כנגד ישראל. אולם הקב"ה רוצה לפעמים שהעולם יתנהל בצורה אחרת. הוא בחר בכך שבני ישראל יאמרו לפרעה שהם הולכים רק לזמן מועט, כדי שפרעה יחשוב שכל עניין היציאה ממצרים הוא רעיון של משה ולא דבר שבא כציווי של ה', וממילא הוא יוכל לרדוף אחרי ישראל ולנצחם. הקב"ה רצה שהמצרים ירדפו אחרי עם ישראל מעצמם, והם אלה שיגרמו לעצמם להיכנס לים ולהיענש על רשעותם.

הרחבות

• דין מידה כנגד מידה

וה' יתברך כִּנּוּן וְרָצָה לְדוֹן כָּל הַמִּצְרָיִים בְּיָם. הר"ן מבאר שישנה חשיבות עליונה לכך שנקמת ה' מהמצרים הייתה דווקא באופן הזה של הטבעתם במים, מידה כנגד מידה, אולם הוא לא ביאר כאן מדוע שמו של הקב"ה מתקדש דווקא באופן הזה? הרמב"ן מבאר שעל עצם השעבוד לא הגיע עונש למצרים, שהרי גזרת ה' הייתה שישעבדו את ישראל, אך על מה שזממו לעורקם מהעולם, כמו בגזרת השלכת הילדים ליאור, בא עונשם החמור ועל כן לקו במים. כלומר שכאן לא מתגלה רק גבורת ה' אלא גם עדינות ההבחנה במשפט האלוהי, שהעונש בא בדיוק על הנקודה בה היה החטא ושה' רואה ללבב. (בכך עונה הרמב"ן על שאלת הראשונים מדוע באמת נענשו המצרים כשהשעבוד נגזר מאת ה') [שמות יח, א].

רבי יצחק קארו מבאר כי בענישה מידה כנגד מידה מתגלה כי כוחו של הקב"ה אינו רק בחלק אחד מחלקי הטבע, כמו אלוהי העמים אשר חלק להם ה' כוחות פרטיים, אלא במידה שבה יפעלו הגויים מכח אלוהיהם לפי מחשבתם, בה גם יענה להם הקב"ה, ואם כן, באמת גדול הוא מכל האלהים [תולדות יצחק שמות יח, א].

שאלות לדין

לשם מה הייתה נצרכת כל התסבוכת הזו? האם לא הייתה דרך קצת יותר יצירתית לגרום לפרעה לרדוף אחרי ישראל?

לאור האמור, האם משה שיקר לפרעה?

להטביע המצרים
במים

אָבֵל הַתָּר אֱלוֹ שְׁתֵּי הַקְּשִׁיּוֹת הוּא דָּבָר אֶחָד: שְׁמֵדָרְכֵי ה' יִתְבָּרַךְ הוּא לְהַבִּיאַ עֲצוֹת מִרְחוֹק לְהַפִּיל שׁוֹנְאָיו בְּדִינוֹ וְלַקְּחַת נַקְמָתוֹ מֵהֶם, כְּמוֹ שְׁאָמַר הַנְּבִיא (ישעיה כה א-ב): "ה' אֱלֹהֵי אֲתָהּ אֲרוֹמְמָךְ אוֹדָה שְׁמֶךָ כִּי עֲשִׂית פְּלֵא עֲצוֹת מִרְחוֹק אֲמוֹנָה אִמֵּן, כִּי שְׁמֶתָ מְעִיר לְגֹל" וגו', רוֹצֵה לומר: שֶׁה' יִתְבָּרַךְ מְבִיא עֲצוֹת מִרְחוֹק לְהַנְקִים מִצְרָיִם וּלְהַבִּיא פְּלֵאיוֹ עַל הַדָּרָךְ שֶׁהוּא רוֹצֵה. וה' יִתְבָּרַךְ כִּנּוּן וְרָצָה לְדוֹן כָּל הַמִּצְרָיִים בְּיָם. בְּדָבָר אֲשֶׁר זָדוּ עַל יִשְׂרָאֵל (סוטה יא א), כְּמֵאמֹר יִתְרוֹ (שמות יח א): "עַתָּה יִדְעָתִי כִּי גָדוֹל ה' מִכָּל הָאֱלֹהִים כִּי בְּדָבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם", וְרָצָה לְהַבִּיאֵם בְּעֵנִין שֶׁהֵם בְּעֲצָמָם וּבְבַחֲרֵיהֶם יִכְנסוּ בְּמֵים וְיִמּוּתוּ שָׁם, וְאֵלוֹ הוֹדִיעַ מִשָּׁה לְפָרְעָה הָעֵנִין בְּתַחֲלָה שֶׁהִגִּיעַ קִיצָם לְהִגָּאֵל, אִין סִפֵּק שֶׁהָיָה מְסִפִּים בְּכָךְ מִתְקַף הַמְּכּוֹת וְלֹא הָיָה רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶם עוֹד, כִּי לְמָה יִרְדָּפֵם אַחֲרֵי שֶׁעוֹדֵם בְּרִשְׁוֹתוֹ פְּטָרָם וְשִׁלְחָם מֵאֲתָם, [לְכֹן] לֹא רָצָה ה' יִתְבָּרַךְ שִׁיאֲמַר מִשָּׁה לְפָרְעָה הָעֵנִין כְּאֲשֶׁר הוּא, אָבֵל שִׁיאֲמַר שֶׁהֵם הוֹלְכִים לְזַבַּח דָּרָךְ שְׁלִשֵׁת יָמִים, שֶׁכְּאֲשֶׁר יִגִּידוּ לוֹ אַחֵר כֶּף (שמות יד ה) "כִּי בָרַח הָעַם" יִחְשַׁב פְּרָעָה מַה שֶׁחֲשַׁב, וְהוּא שֶׁחֲשַׁב בְּאֵמֶת וְכֵן הָיָה רָאוּי אֵלָיו לְחַשֵּׁב, שֶׁכָּל מַה שֶׁעָשָׂה מִשָּׁה לֹא בָּא מֵאֵת ה' יִתְבָּרַךְ, אָבֵל נַעֲשֶׂה בְּעַקְבָּהּ וּבְרַמְיָהּ, כִּי לוֹלֵא כֵן, לְמָה יִגְנַב לְבָבוֹ לֵאמֹר שֶׁאֵינֶם הוֹלְכִים רַק לְזַבַּח. וְלִזְאֵת הַסִּבָּה בְּעֲצָמָה צִוָּה (שם יא ב): "וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ מֵאֵת רַעְיוֹ", שֶׁעַם הַיּוֹת שֶׁמְמוֹנֵם הָיָה מִתָּר אֲלֵיהֶם וְהָיוּ יְכוֹלִים לְקַחְתוֹ בְּיַד רַמְיָהּ, צִוָּה שִׁיבֹאוּ בְּעַקְבָּה אֶף עַל פִּי יִשְׂרָאֵל זֶה לְיִשְׂרָאֵל דָּבָר זָר, וְהוּא אֲמָרוֹ (שם): "דָּבָר נָא בְּאֲזִינֵי הָעַם", וְיִדוּעַ הוּא (ברכות ט א), שֶׁ"אִין נָא אֱלֹא לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה", וְהוּא פְּאֹמֵר: יִדְעִיתִם אֲנֹשִׁי חֵיל וְלֹא יִקְפְּצוּ בְּמִרְמוֹת וְתוֹף, עַם כָּל זֶה תַּחֲלָה פְּנִיָהּ בְּשִׁמְיָהּ שִׁיעֲשׂוּ כִּכָּה וְלֹא יִשְׁאַלוּ לְמָה. וְכְאֲשֶׁר הִגִּד לְמִלְךְ מִצְרַיִם וּלְעַמּוֹ שִׁישְׂרָאֵל בּוֹרְחִים, אִין סִפֵּק שֶׁחֲשָׁדוּם בְּאֲנִשֵׁי דְמֵים וּמְרָמָה, כִּי אִם לֹא, לְמָה יִתְנַכְּלוּ אֲלֵיהֶם בְּדָבָרִים הָאֵלֶּה, וְכֵל זֶה הִנִּיעַם בְּלִי סִפֵּק לְרִדְפָם, שֶׁאֵלוֹ אֲמַר מִשָּׁה תַּחֲלָה שִׁישְׁלַחֵם וְלֹא יִרְדָּפֵם עוֹד וְשִׁיתְּנוּ לָהֶם שְׁכָרָם גַּם כֵּן, אִין סִפֵּק שֶׁאַחֵר כֶּף לֹא הָיוּ זְזִים מִמְּקוֹמָם.

